

พระพุทธศาสนากับสถาบันครอบครัวไทยยุค 4.0
เพื่อการส่งเสริมความสุขในครอบครัว
BUDDHISM AND FAMILY INSTITUTIONS IN AGE 4.0
FOR SUPPORTING HAPPILY IN FAMILY

มนูญ สอนโพนงาม
 Manoon Sonphonngam
 สุนันท์ เสนารัตน์
 Sunan Senarat
 มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
 E-mail : manoonsorn@hotmail.com

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนากับสถาบันครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกันในการสร้างความสุข ความเจริญ และความก้าวหน้าในความเป็นอยู่แบบครอบครัว ให้แก่สมาชิกของครอบครัวด้วยนำหลักศาสนาไปประยุกต์ใช้ คือ ขรวาธรรม เพื่อแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับครอบครัว เช่น มีความเห็นที่แตกต่างกัน นิยส่วนตัวที่ไม่ยอมปรับ ขาดความรับผิดชอบ มีนิสัยเจ้าชู้ เอาแต่สนุกสนานอย่างเดียว มิได้คำนึงถึงความเสียหาย มิได้ใส่ใจต่อความเป็นผู้นำ แสดงออกซึ่งความเป็นคนมักง่าย สิ่งเหล่านี้ เป็นเหตุแห่งความเดือนร้อน เมื่อมีครอบครัวแล้วจะต้องปรับตัวอย่างปฏิเสธเสียมิได้ ต้องมีความจริงใจให้แกกัน ฝึกตนที่จะยอมรับความเห็นของอีกฝ่ายที่จะใช้ชีวิตร่วมกัน อดทนในทุกสถานการณ์กับสิ่งที่เกิดขึ้น ใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม แสดงออกในความเป็นสามีและภรรยาอย่างถูกต้องในการปฏิบัติต่อกัน พระพุทธศาสนา ยกเอาความจริงใจในความเป็นคนมีหัวใจเดียว เมียเดียว เป็นสิ่งที่เหมาะสมอย่างยิ่งในบริบทของสังคมไทยและตามด้วยความเป็นบุคคลที่อดกลั้นอย่างยิ่งต่ออารมณ์ที่ชอบและไม่ชอบ อย่างรู้ทันในความเป็นคนมีสติ

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, สถาบันครอบครัวไทย, การส่งเสริมความสุข.

Abstract

Buddhism and family institutions are related to happiness, prosperity and progress in family life. To the members of the family with the religious principles to apply the secular justice to solve problems that have occurred with the family, such as different opinions. Personal habits that do not adjust. Lack of responsibility Have a habit of flirting just fun. Regardless of damage not paying attention to leadership. Express yourself. Have to be sincere to each other. Practice to accept the other party's opinion to live together. Patience in every situation with what happens. Live well Acting in a husband and wife properly in the practice of Buddhism, lifting the sincerity of being single-minded is the

ideal thing in the context of Thai society. And followed by a person who is very resistant to the likes and dislikes. I know in a conscious person

Keywords: Buddhism, family institutions, Promotion of happiness.

บทนำ

สัมพันธภาพในครอบครัวของสังคมไทยถือว่า มีส่วนสำคัญในการผลักดันสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี ไม่ว่าจะเป็นไปในทางที่ควรไม่ควร ครอบครัวถือว่า เป็นเสาหลักในการจัดการอย่างมีส่วนร่วมที่ใกล้ชิดที่สุด รองลงมาคือ สถาบันการศึกษา ประเด็นนี้ถือว่ารองลงมา ไม่จำเป็นที่จะต้องพูดถึง แต่ก็ขาดเสียมิได้

พลตำรวจเอก อุดมย์ แสงสิงแก้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้กล่าวไว้ในคำปรารภว่า สถาบันครอบครัว ถือว่า เป็นสถาบันที่เล็กที่สุด แต่มีความสำคัญที่สุด พ่อแม่และผู้ปกครองควรทำบทบาทหน้าที่ในการดูแลเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนลูกหลานให้เติบโตเป็นคนดีมีคุณภาพ และสามารถใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข สถาบันการศึกษา ถือว่า เป็นสถานที่ควรให้ความสำคัญกับการอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม และทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชน (กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายกับครอบครัวไว้ว่า สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายถึงลูกด้วย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะให้ความหมายเกี่ยวกับครอบครัวไว้ว่า ครอบครัว หมายถึง การที่คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน โดยมีความสัมพันธ์กันด้วยการแต่งงานหรือมีความผูกพันกันทางสายโลหิต หรือด้วยการรับเป็นบุตรบุญธรรม และอาศัยอยู่ภายใต้ในครัวเรือนเดียวกัน และครอบครัวจะเป็นครอบครัวโดยสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อมีลูกเท่านั้น (จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, 2545)

สถาบันครอบครัว เป็นสังคมที่มีขนาดเล็กที่สุดและมีความสำคัญต่อสังคม เนื่องจากครอบครัวเป็นแหล่งผลิตและหล่อหลอมสร้างสมาชิกแก่สังคมครอบครัว คือ บุคคลที่อยู่รวมกันภายในครัวเรือน ซึ่งประกอบไปด้วยสามี ภรรยา และอาจมีบุตรหรือไม่ก็ได้ ซึ่งการอยู่ร่วมกันอย่างนี้จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

Ogbun and Nimkoff (อ้างในธัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2545) ได้แบ่งหน้าที่ของครอบครัวไว้ 6 ระดับ คือ 1) ให้ความรักความอบอุ่นแก่สมาชิก (Affectional function) 2) หน้าที่ทางเศรษฐกิจรับผิดชอบในความเป็นอยู่ทางครอบครัว (Economic Function) 3) หน้าที่เกี่ยวกับสันทนาการ (Recreational function) 4) หน้าที่คุ้มครองป้องกันให้ความปลอดภัยดูแลเอาใจใส่ (Protective function) 5) หน้าที่เกี่ยวกับศาสนา อบรมสั่งสอนให้รู้จัก และปฏิบัติตามหลักศาสนา (Religious function) 6) หน้าที่ในการให้การศึกษ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพื่อให้สมาชิกสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ (Educational function) (ธัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2545) ดังนั้น ในการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวที่ดีมีคุณภาพ บุคคลพึงต้องปฏิบัติต่อครอบครัว คือ 1) มีความรักใคร่กลมเกลียว ช่วยเหลือกันเสียสละไม่เห็นแก่ตัว 2) ยอมรับกติกา ระเบียบของครอบครัว 3) มีความจริงใจและจริงจังต่อหน้าที่ที่รับผิดชอบ 4) ต้องรู้จักตนและเคารพผู้อื่น 5) รู้จักอดทน อดกลั่น ควบคุมอารมณ์ของตนเอง 6) รู้จักใช้เวลาว่างทำกิจกรรมร่วมกัน 7) ปฏิบัติตนให้ถูกต้องตั้งตามหลักพระพุทธศาสนาสิ่งเหล่านี้ถือว่า เป็นแนวทาง

ในการสร้างความเป็นครอบครัวให้มั่นคง ความเป็นหนึ่งเดียวกับคนในครอบครัวทั้งสองฝ่าย เห็นความสำคัญของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง มีกิจกรรมร่วมกันในเวลาว่างเป็นสำคัญด้วยอีกประการหนึ่ง

ปัญหาที่เป็นจุดอ่อนของสถาบันครอบครัว

สาเหตุของความขัดแย้งในสถาบันครอบครัวจากการครองรัก ประกอบไปด้วยเหตุต่างๆ คือ

- 1) ลักษณะนิสัยส่วนตัว สาเหตุที่ทำให้คู่สมรสเกิดความขัดแย้งระหว่างกันมีจุดเริ่มต้นมาจากการที่คู่สมรสมีลักษณะนิสัยส่วนตัวหรือความชอบและความสนใจที่แตกต่างกัน แต่ไม่ได้แสดงออกมาจนหมดตั้งแต่ระยะแรกที่เริ่มคบหา มาแสดงออกในภายหลังเมื่อได้ใช้ชีวิตคู่ร่วมกันแล้ว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายรู้สึกผิดหวัง อึดอัดใจ ไม่พอใจ เป็นต้น ซึ่งในกรณีที่ไม่สามารถปรับตัวเข้าหากันหรือยอมรับในพฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้นั้น จะส่งผลให้เกิดความขัดแย้งแอบแฝงที่ฝังตัวในความรู้สึกของทั้งสองฝ่าย เนื่องจากความคาดหวังในการวางตัวของคู่สมรสอีกฝ่ายไม่ได้รับการตอบสนอง จนกระทั่งหมดความอดทนต่อพฤติกรรมที่มีต่อกัน ซึ่งอาจส่งผลให้ระดับความขัดแย้งที่มีต่อกันเพิ่มมากขึ้น และหากไม่ได้รับการแก้ไขที่ถูกวิธี จะทำให้คู่สมรสเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายต่อการดำรงชีวิตคู่และอยากยุติความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกัน สอดคล้องกับทฤษฎีความขัดแย้งระหว่างบุคคลของ เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2534) ที่กล่าวว่า บุคคลมีความแตกต่างกันแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ภูมิหลัง แบบฉบับ การรับรู้ และความรู้สึกของบุคคล ซึ่งข้อแตกต่างเหล่านี้จะทำให้การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยา ซึ่งมีความแตกต่างกันในหลาย ๆ ด้านเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันขึ้นได้
- 2) ขาดความรับผิดชอบ การใช้ชีวิตคู่คือการแบ่งปันความรู้สึกต่าง ๆ ระหว่างคู่สมรส รวมถึงการช่วยเหลือเกื้อกูล ดูแลซึ่งกันและกัน กรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สามารถรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ ย่อมส่งผลกระทบต่อชีวิตคู่ ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจ เกิดความรู้สึกถูกเอาเปรียบ น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต เพราะภาระหน้าที่ในการดูแลครอบครัวย่อมตกเป็นของอีกฝ่าย ก่อให้เกิดความเหน็ดเหนื่อยในการแบกรับภาระ ส่งผลต่อความมั่นคงในความสัมพันธ์ เพราะจะมีทัศนคติในแง่ลบเกิดขึ้นต่อคนรัก เมื่อต้องประสบกับปัญหาหรือมีภาระรับผิดชอบที่เพิ่มขึ้น ฝ่ายที่ต้องเป็นผู้ดูแลจะรู้สึกท้อแท้ต่อการครองรัก และหากไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าว หรือไม่สามารถปรับเปลี่ยนการปฏิบัติตัวต่อกัน คู่สมรสก็จะไม่อาจก้าวผ่านวิกฤตการความขัดแย้งที่มีต่อกันไปได้ สอดคล้องกับทฤษฎีความขัดแย้งระหว่างบุคคลของ ทิศนา ขมณี (2522) ที่กล่าวว่า ความขัดแย้งระหว่างบุคคล อันเนื่องจากผลประโยชน์ที่ขัดกัน เป็นความขัดแย้งที่รุนแรงและเป็นปัญหาใหญ่ เพราะเป็นความรู้สึกมุ่งเอาประโยชน์ของตนเองฝ่ายเดียว ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิตคู่ของสามีภรรยา เนื่องจากการครองรักคือการใช้ชีวิตคู่ หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งคิดถึงแต่ตนเอง ย่อมทำให้การครองรักประสบปัญหาอย่างแน่นอน
- 3) การแสดงอารมณ์ในทางลบ อาจจะกล่าวได้ว่าอารมณ์เป็นส่วนสำคัญต่อคู่สมรส เนื่องจากตั้งแต่เริ่มต้นความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง ก่อนจะกลายมาเป็นคู่ครองกันนั้น ชายและหญิงต้องมีความถูกต้องใจจนเกิดเป็นอารมณ์รักที่มีต่อกัน มีความรู้สึกห่วงหากัน อาหารต่อกัน กระทั่งอยากแต่งงานใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน ก่อให้เกิดการสว่สนั้นหมาย จนได้ใช้ชีวิตคู่เป็นสามีภรรยากันในที่สุด แต่อารมณ์ของมนุษย์เรานั้นเปรียบเสมือนกับเหรียญที่มีสองด้าน คือด้านบวกและด้านลบ ในยามแรกรักความเอื้ออาทร ความห่วงใยจะมีมากกว่าปกติ แต่เมื่อนานวันเข้าความตึงเครียดในระยะแรกก็จะลดน้อยลง ความเหน็ดเหนื่อยจากความรับผิดชอบ ภาระหน้าที่ต่าง ๆ อาจทำให้คู่สมรสเกิดความขัดแย้ง เพราะความไม่เข้าใจกัน เบื่อหน่ายต่อความจำเจในการใช้ชีวิต ในที่สุดฝ่ายที่ไม่สามารถควบคุมความรู้สึกหรืออารมณ์ดังกล่าวได้ก็จะแสดงกิริยาในด้านลบออกมา หากคู่สมรสไม่สามารถหาวิธีการแก้ไขและมีการร่วมมือกัน ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอาจจะขยายเป็นวงกว้างและส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในที่สุด

สอดคล้องกับทฤษฎีความขัดแย้งระหว่างบุคคลของ อูมาพร ตรังคสมบัติ (2545) ที่กล่าวว่า ความขัดแย้งทางอารมณ์ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากระหว่างสามีภรรยา ความแตกต่างในการโต้ตอบทางอารมณ์ของคู่สมรส อาจเป็นสาเหตุนำมาซึ่งความขัดแย้ง 4) การสื่อสารในทางลบ การแลกเปลี่ยนสื่อสารระหว่างคู่สมรส เป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นทุกวันและมีความสำคัญอย่างมาก เพราะการแสดงออกทางกาย หรือวาจา เป็นการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกให้แก่อีกฝ่ายให้ทราบความนึกคิดภายในจิตใจ การที่คู่สมรสอยู่ร่วมกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานจะสร้างความเคยชินให้เกิดขึ้น ทำให้เมื่อเกิดความเบื่อหน่าย ความเหน็ดเหนื่อย โมโห ความรู้สึกในด้านลบเหล่านี้จะถูกแสดงออกมาทางกิริยาหรือวาจาได้โดยง่าย ส่งผ่านไปยังคู่สมรสอีกฝ่ายและก่อให้เกิดความไม่พอใจ เสียใจ สะสมกลายเป็นปมความขัดแย้ง ถ้าหากคู่สมรสอีกฝ่ายมีการตอบโต้ หรือแสดงกิริยาในทิศทางเดียวกัน เป็นไปได้ว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากสิ่งเล็กน้อยเหล่านี้จะนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้อาจเป็นจุดเริ่มต้นของความไม่เข้าใจจนนำไปสู่การหย่าร้างในที่สุดสอดคล้องกับทฤษฎีความขัดแย้งระหว่างบุคคลของ เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์(2534) ที่กล่าวว่า แบบฉบับทางอารมณ์และการรับรู้ ของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน หากคู่สมรสไม่สามารถทำความเข้าใจในตัว ของอีกฝ่ายได้ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันขึ้น เพราะคู่สมรสมีความจำเป็นจะต้อง แลกเปลี่ยนสื่อสารระหว่างกันอยู่เสมอ 5) อบรมมุข สังคมไทยเป็นสังคมที่ฝ่ายชายมีความเป็นใหญ่กว่าหญิง การที่ฝ่ายชายดื่มเหล้า เล่นการพนัน หรือออกเที่ยวเตร่กับเพื่อนในยามวิกาลนั้นถือเป็นเรื่องปกติ ทำให้มีการชักชวนกันในหมู่ผู้ชายในการออกไปหาความสำราญนอกบ้าน ซึ่งกรณีที่ผู้ชายคนใดแต่งงานไปแล้ว ยังคงปฏิบัติตัวเช่นนี้อยู่จึงไม่ใช่เรื่องแปลก หากแต่เป็นการลดความสงบสุขที่ควรจะมีภายในครอบครัว เพราะภรรยาย่อมคาดหวังให้สามีละทิ้งนิสัยเดิมที่เคยเป็นมาก่อนแต่งงาน เนื่องจากการแต่งงานคือความรับผิดชอบร่วมกันของคู่สมรส ทั้งความรู้สึกและภาระหน้าที่ต่าง ๆ ถ้าสามียังแสวงหาความสุขส่วนตัวแต่ฝ่ายเดียว เป็นการบกพร่องในหน้าที่ของหัวหน้าครอบครัวที่ดี ย่อมก่อให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัว คู่สมรสบางคนกล่าวว่า หากไม่สามารถที่จะเลิกดื่มเหล้าได้ก็ไม่เป็นไร ขอเพียงแคลดน้อยลง และอย่าให้ส่งผลกระทบต่อเรื่องอื่น ๆ ภายในครอบครัว แต่โดยส่วนมากเมื่อฝ่ายสามีได้เข้าไปในหมู่เพื่อนฝูง จะเกิดความสุขสนุกรานจนลืมสัญญาที่ตกลงกัน และในที่สุดก็กลายเป็นปมปัญหาที่นำมาทะเลาะเบาะแว้งกันสอดคล้องกับทฤษฎีความขัดแย้งระหว่างบุคคลของ เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2534) ที่กล่าวว่า ความขัดแย้งในวิถีประเพณี คือความขัดแย้งระหว่างบุคคลอันเกิดจากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้อง คู่สมรสที่มีวิถีประเพณีต่างกันมาก จำเป็นจะต้องมีการลดข้อขัดแย้งระหว่างกันให้ได้โดยการตระหนักถึงบทบาทที่เปลี่ยนไปหลังแต่งงาน 6) ความไม่ซื่อสัตย์ คือปัญหาหลักของการครองรัก คู่รักตกลงปลงใจที่จะแต่งงานใช้ชีวิตคู่ร่วมกันนั้น ย่อมคาดหวังให้คู่สมรสรักและซื่อสัตย์ต่อตนเองเพียงคนเดียว ปัญหาการนอกใจเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อแรงต่อการครองรัก ภรรยาส่วนใหญ่สามารถอดทนต่อความยากลำบากในการสร้างตัว ความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน หรือต่อภาระหน้าที่ในการทำงานบ้านดูแลลูก แต่สิ่งที่อาจจะทำให้ภรรยาต้องการยุติความสัมพันธ์กับสามีมากที่สุดก็คือ การที่สามียกย่องหญิงอื่น หรือแอบไปมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่นที่ไม่ใช่ตน เนื่องจากการมีบุคคลที่สามเข้ามาในความสัมพันธ์ ได้สร้างความเจ็บปวดและอับอายให้กับภรรยา อีกทั้งทำให้ภรรยารู้สึกว่าสามีหมดรักในตนเอง คู่สมรสบางคนพบว่าตลอดชีวิตที่อยู่ด้วยกันมาร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมา ปัญหาที่ทำให้เกือบจะต้องเลิกรากันก็คือการที่สามีไม่ซื่อสัตย์ ไม่มั่นคงในความรัก ซึ่งกรณีที่สามีไม่สามารถปรับปรุงตนเองหรือเปลี่ยนพฤติกรรม ย่อมทำให้ภรรยาเลือกวิธีแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการยุติความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน สอดคล้องกับทฤษฎีความขัดแย้งระหว่างบุคคลของอูมาพร ตรังคสมบัติ (2545) ที่กล่าวว่า ความขัดแย้งจากการขาดความซื่อสัตย์ เป็นสาเหตุสำคัญในความล้มเหลวของชีวิตสมรส

เพราะสิ่งที่ตามมาภายหลังจากการนอกใจ คือการขาดความนับถือ ความเชื่อใจระหว่างกันและบานปลายไปสู่ความขัดแย้งในที่สุด

จิตวิทยาที่เป็นรูปแบบการเลี้ยงดูในครอบครัว

การอบรมเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่มีความเกี่ยวข้องกันหลายๆด้าน หนึ่งในนั้นที่ถูกเลือกเอามาเป็นหลัก คือ การเลี้ยงแบบจิตวิทยา ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ หรือสัมพันธ์ภาพระหว่างพ่อ แม่กับลูก ซึ่งบาร์มินด์ Baumrind Cited in Mussen, 1990 (อ้างใน ศุภาริน การิกานุจน์, 2541) ได้แบ่งรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูลูก ออกเป็น 3 แบบ คือ 1) การอบรมเลี้ยงดูแบบอัตตาธิปไตย ได้แก่ เป็นการอบรมเลี้ยงดูในรูปแบบที่พ่อแม่ใช้เหตุผลกับลูกน้อย มักใช้อำนาจในการอบรมเลี้ยงดู รวมไปถึงการให้ความรัก ความเอาใจใส่ ความอบอุ่น ความเห็นอกเห็นใจกับลูกๆน้อยเกิน และมักไม่กระตุ้นให้ลูกได้พูดคุยเกี่ยวกับการตัดสินใจ หรือกฎเกณฑ์ใดๆของตนเอง พ่อแม่กลุ่มนี้มักใช้อำนาจอย่างอิสระ พยายามให้ลูกเชื่อฟังตนเสมอ มักวางกฎเกณฑ์ให้ลูก และคาดหวังว่าลูกจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ตนเองวางไว้ โดยปราศจากข้อโต้แย้งใดๆทั้งสิ้น สรุปได้ว่า ลูกจะต้องเชื่อฟัง และให้ความเคารพนับถือพ่อกับแม่อย่างเคร่งครัด 2) การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจอย่างมีเหตุผล ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูในรูปแบบที่พ่อแม่มีการควบคุมลูกและเรียกร้องให้ลูกมีวุฒิภาวะ เช่นเดียวกับแบบแรก แต่การ 3) การเลี้ยงดูแบบปล่อยตามใจ ได้แก่ การเลี้ยงดูที่พ่อแม่ให้อิสระกับลูก และมักไม่เรียกร้องให้ลูกมีวุฒิภาวะ หรือควบคุมลูก พ่อแม่จะขาดการอบรมลูก ยอมให้ลูกควบคุมตนเองมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ พ่อแม่จะมีความอดทนต่อพฤติกรรมของลูกอย่างมาก และไม่ค่อยลงโทษลูก ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความสำคัญกับครอบครัวของสุนน อมรวิวัฒน์ (2540) ได้กล่าวไว้ว่า ครอบครัวมีส่วนสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการเติบโตของเด็กทั้งทางจิตใจและร่างกาย สติปัญญา บุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย และการที่เด็กจะรู้จักอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชน (สุนน อมรวิวัฒน์, 2540)

แนวทางการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวจากการครองรัก

สถาบันครอบครัวกับความรักเป็นการคาดหวังในการสร้างสุข ให้เกิดขึ้นในระบบความเป็นคิด โดยอาศัยสิ่งเหล่านี้ คือ 1)ใช้ความรักในการแก้ไขปัญหาคความรักเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตคู่เป็นสิ่งสำคัญที่สามิภรรยาควรนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง เพราะความรักจะเป็นแรงขับเคลื่อนความรู้สึกต่างๆ ให้มีความรุนแรงในทางบวกมากขึ้น เช่น ความห่วงใย การให้อภัย การพูดคุยกัน เป็นต้น การที่สามิภรรยาที่ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน ย่อมมีปัญหาคความขัดแย้งเกิดขึ้นเป็นเรื่องธรรมดาความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในกรณีหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกระทำในสิ่งที่ไม่สมควรแต่อีกฝ่ายจะยอมให้อภัยในการกระทำดังกล่าวนั้นมีสาเหตุมาจากความรักที่ทั้งคู่มีให้กัน อารมณ์รักเป็นสิ่งที่อธิบายได้ยากหากแต่มีความสำคัญเป็นอย่างมากกับชีวิตสมรสการที่ชายและหญิงแต่งงานใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันนั้น คู่สมรสย่อมคาดหวังถึงความพึงพอใจในชีวิตสมรสสามิภรรยาต้องมีการปรับตัวเข้าหากัน ความเป็นหนึ่งเดียวกัน มีความสุข และมีคุณภาพชีวิตสมรสที่ดี Coleman (1988) ซึ่งสิ่งที่เป็นเหตุผลให้ชายและหญิงคู่หนึ่ง เกิดความรู้สึกดีๆ ต่อกัน อยู่เคียงข้างกันในยามทุกข์และสุข ให้อภัยกันและกันเมื่อฝ่ายใดได้ทำผิด และเสียสละต่อกันด้วยความเต็มใจ ห่วงหาอาทรต่อกัน ก้าวผ่านอุปสรรคต่าง ๆ และปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไปด้วยกันก็คือความรักนั่นเอง 2. มีการสื่อสารที่ดีปัจจัยสำคัญของการเข้าใจกันระหว่างคู่สมรสก็คือการสื่อสารเพราะตลอดชีวิตของการอยู่ในฐานะคนรักคู่สมรสต้องมีการแลกเปลี่ยนสื่อสารกันอยู่ตลอดเวลาทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ การ

สื่อสารจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือสำคัญที่ช่วยบ่งชี้ความยั่งยืนของความรัก เพราะในคู่สมรสที่มีการสื่อสารกันในแง่บวกและแสดงความห่วงหาอาทรผ่านทางสายตา คำพูด การกระทำ จะช่วยให้บรรยากาศของการครองรักอบอุ่นและน่าประทับใจ จากการวิจัยพบว่าคู่สมรสที่สามารถครองรักกันได้ยาวนานนั้น สามีภรรยาจะพยายามรักษาพฤติกรรมในการสื่อสารต่อกันให้เป็นไปในแง่บวกและเคารพกติการะยาทในการอยู่ร่วมกันเป็นอย่างดี มีความเกรงใจ ใส่ใจต่ออีกฝ่าย ดูแลกันและกัน อีกทั้งเมื่ออีกฝ่ายตกอยู่ในสภาวะอารมณ์ที่เลวร้าย โมโห หรือแสดงกิริยาที่ไม่ดีออกมา อีกฝ่ายจะควบคุมสติไม่แสดงกิริยาที่ทำให้สถานการณ์เลวร้ายยิ่งไปกว่าเดิมซึ่งจะช่วยรักษาความเข้าใจไม่ให้ถูกทำลายลงไปเพราะความขัดแย้งเพียงเล็กน้อย แน่นนอน สอดคล้องกับ สถาบันเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล (2545) ที่เสนอกล่าวว่า การสื่อสารระหว่างกันเป็นอย่างดี คือคุณสมบัติสำคัญของครอบครัวที่มีคุณภาพ เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวมีการพบปะพูดคุยและแลกเปลี่ยนข่าวสารต่อกันอยู่เสมอ การสื่อสารที่ดีจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ส่งผลต่อความสงบสุขของสมาชิกทุกคนครอบครัว 3) มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง การที่สามีภรรยาตกลงปลงใจที่จะสร้างครอบครัวต่อกันย่อมเปรียบเสมือนสัญญาทางกายและใจที่จะร่วมกันรับผิดชอบต่อครอบครัวที่ทั้งคู่จะร่วมกันสร้าง ความรับผิดชอบต่าง ๆ ในหน้าที่ของทั้งสามีและภรรยาต้องมีการช่วยเหลือระหว่างกัน ภาระต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว อาทิเช่น ค่าใช้จ่ายภายในบ้าน การมีบุตร การดูแลครอบครัว การแบ่งเบาภาระและให้ความช่วยเหลือต่อกัน เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งสำคัญต่อการใช้ชีวิตสมรส เพราะเป็นเรื่องที่สามีภรรยาควรร่วมกันดูแลไม่ให้เกิดเป็นปัญหาหรือภาระต่ออีกฝ่าย ทั้งยังเป็นการป้องกันความขัดแย้งจากอารมณ์และความเหน็ดเหนื่อยอีกด้วย การใช้ชีวิตคู่ก็คือพันธนาการที่สามีภรรยาผูกให้แก่กันด้วยความเต็มใจ คู่สมรสที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อคู่สมรสเป็นอย่างดี เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน ทั้งคู่จะสามารถรับมือและแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ง่าย เนื่องจากมีความตระหนักรู้ต่อความรับผิดชอบที่ทั้งคู่มีต่อกันเป็นอย่างดีสอดคล้องกับสถาบันเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล (2545) ได้เสนอว่า ครอบครัวที่พึงประสงค์เกิดจากการรวมตัวของบุคคลที่หลากหลายมาดำเนินชีวิต ร่วมกันสามารถทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม พึงพาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง และรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน 4) มีส่วนร่วมต่อกัน การแลกเปลี่ยนทางอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดระหว่างคู่สมรสมีความจำเป็นต่อการครองรัก เพราะเป็นการแสดงถึงความผูกพันที่คู่สมรสมีให้กัน การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ การทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยกัน หรือการปรึกษาหารือในเรื่องเกี่ยวกับครอบครัว จะช่วยให้คู่สามีภรรยาที่มีความสนิทสนมต่อกันเข้าใจในตัวตนของอีกฝ่ายได้มากขึ้น เมื่อต้องเผชิญหน้ากับปัญหาความขัดแย้ง คู่สมรสจะเกิดกระบวนการรับรู้ต่อกันในเรื่องที่เกิดขึ้น และช่วยกันหาวิธีในการแก้ไข ปัญหา สิ่งเล็กน้อยเหล่านี้ที่คู่สมรสร่วมกันแลกเปลี่ยนจะก่อให้เกิดความผูกพันอันลึกซึ้งระหว่างสามีภรรยา เนื่องจากมีความเข้าใจต่อกันเป็นพื้นฐาน ซึ่งความเข้าใจนี้เองที่จะเป็นเครื่องรับมือต่อความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากการครองรัก และช่วยให้ชีวิตสมรสของสามีภรรยาดำเนินไปอย่างปกติสุขสอดคล้องกัน การรู้จักบทบาทของสามีภรรยา พระพรหมคุณาภรณ์ (2548) กล่าวว่า สามี ภรรยา ควรรู้จักบทบาทที่พึงปฏิบัติต่อกันเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการครองเรือน หากสามี ภรรยาสามารถปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้อง ย่อมนำมาซึ่งความสุข ความเจริญในการดำรงชีวิตรัก 5) ใช้ศีลธรรมในการดำเนินชีวิต ในศาสนาพุทธมีหลักธรรมหลายประการที่เป็นคำสอนในเรื่องของการใช้ชีวิตคู่ แสดงว่าการครองรักที่ดีมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อสามีภรรยา หากคู่สมรสสามารถปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักธรรมคำสอน จะช่วยส่งผลให้เกิดกระบวนการคิดและลดปัญหาความขัดแย้งจากการครองรัก เพราะความศรัทธา ความเชื่อมั่น จะเป็นพลังที่ทำให้คู่สมรสประพฤติตนไปในทางที่ดี ความตั้งมั่นที่จะทำให้ชีวิตสมรสมั่นคงยืนยาว คู่สมรสที่มีศีลเสมอกันย่อมมีความ

เข้าใจและประพัตินอย่างคำนึงถึงความสุขในครอบครัวเป็นหลัก ดังนั้น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการครองรักนั้น จะได้รับการแก้ไขอย่างถูกวิธีเพราะคู่สมรสมีปัญญาในการแก้ไขปัญหาและมีสติในการไตร่ตรองแนวทางการแก้ปัญหา การยึดถือเอาคำสอนดังกล่าวมาปฏิบัติจึงเปรียบเสมือนสร้างเกราะป้องกันกับปัญหาความขัดแย้งและทำให้สามีภรรยาเรียนรู้วิธีการประพัตินต่อกันด้วย สอดคล้องกับ หลักธรรมในการครองรัก ว.วชิรเมธี (2553) กล่าวว่า ชีวิตสมรสที่จะมีความสุข ราบรื่น มั่นคงยืนยาวได้นั้น คู่สมรสควรมีคุณธรรมที่สมหรือเสมอกัน เพราะแสดงถึงควมมีคุณสมบัติในลักษณะนิสัยที่สม่าเสมอกันของคู่ครอง ซึ่งจะทำให้คู่สมรสทั้งสองสมชีพ หรือมีชีวิตที่เสมอกันหลักธรรมเพื่อการพัฒนาครอบครัว

คำว่า “ครอบครัว” หมายถึง สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบไปด้วยสามี ภรรยา และหมายรวมถึงลูกด้วย (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ศาสตราจารย์.ดร. ประยงค์ แส่นบุราณ ประยงค์ แส่นบุราณ (2557) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พระพุทธศาสนาเถรวาท” ว่า ครอบครัวคือสถาบันพื้นฐานของสังคม ถ้าครอบครัวแต่ละครอบครัวในสังคมมีความมั่นคงก็หมายความว่า สังคมนั้น ๆ มีความมั่นคงไปด้วย เพราะครอบครัวคือสถาบันพื้นฐานที่เล็กที่สุดของสังคม ดังนั้น สังคมจะมั่นคงก็ต่อเมื่อครอบครัวมีความมั่นคงในพระพุทธศาสนามีหลักทำที่หนุนเสริมหลักฆราวาสธรรมที่ก่อให้เกิดความมั่นคงในครอบครัวยิ่งขึ้น ดังนี้คือ

1. หน้าที่ของสามีต่อภรรยา

พระเมธีวราภรณ์ (2555) ได้กล่าวไว้ว่า สามีมีหน้าที่ปฏิบัติต่อภรรยา 5 ประการดังนี้คือ

1) ให้ความนับถือ ยอมรับฐานะแห่งภรรยา ไม่ปิดบัง หากทำดีก็ชมเชยด้วยใจจริง หากทำผิดก็เตือน แต่ไม่ตำหนิต่อหน้าสาธารณชนหรือคนในบ้านเพราะจะเสียอำนาจการปกครอง สิ่งใดเป็นเรื่องส่วนตัว เช่น การเลี้ยงเพื่อนพบปะญาติมิตร ควรให้อิสระ

2) ยกย่องให้เกียรติ ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามว่าต่ำกว่าตน ไม่ดูถูกเรื่องตระกูล ทรัพย์ ความรู้ การแสดงความคิดเห็น ไม่กระทำเรื่องที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวโดยไม่ปรึกษาห้ามทุบตีตำหนิเด็ดขาด

3) มีความซื่อสัตย์ ไม่นอกใจ ไม่ไปคบหา มีเพศสัมพันธ์กับหญิงอื่นในฐานะภรรยาเหมือนกัน เพราะเป็นการดูหมิ่นความเป็นหญิงของภรรยา ให้เอาใจเขามาใส่ใจเรา ภรรยาทุกคนจะปลื้มใจที่สุดถ้าสามีรักและซื่อตรงต่อตนเพียงคนเดียว

4) มอบความเป็นใหญ่ คือ มอบความเป็นใหญ่เป็นผู้จัดการภาระทางบ้านไม่เข้าไปก้าวก่ายในเรื่องการครัว การปกครองภายใน นอกจากเรื่องใหญ่ ๆ ซึ่งภรรยาไม่อาจแก้ปัญหาได้ แต่ข้อนี้ มิได้หมายความว่า สามีจะละทิ้งไม่ใส่ใจงานบ้าน แต่ถ้ามีเวลาก็ควรช่วยภรรยาในงานบ้านงานเรือนได้เช่นกัน

5) หาเครื่องประดับ เครื่องแต่งกายมามอบให้ ขึ้นชื่อว่าผู้หญิงล้วนชอบแต่งตัว สนใจเรื่องสวย ๆ งาม ๆ ถ้าได้เสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวสวย ๆ งาม ๆ แล้วชื่นใจ ถึงจะโกรธถ้าได้เครื่องแต่งตัวถูกใจ ประเดี๋ยวก็หาย สามีก็ต้องตามใจบ้าง ในข้อนี้ท่านมุ่งถึงการให้รางวัลตอบแทนความดีในโอกาสต่าง ๆ เช่น ครบรอบวันแต่งงาน หรือวันเกิด เป็นต้น

2. หน้าที่ของภรรยาต่อสามี

พระเมธีวราภรณ์ (2555) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ เบญจศีลเบญจธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์ไว้ว่า สำหรับผู้หญิงเมื่อมีสามีแล้วก็พึงปฏิบัติสามีของตนตามหน้าที่ภรรยาให้ดีที่สุดผูกสมักรักใคร่เฉพาะในสามีของตนสามีของตนตายไปก่อนก็ไม่มีสามีใหม่ ไม่ผู้สมักรักใคร่ในชายอื่นแม้ว่าไม่มีกฎหมายบ้านเมืองหรือ

ชนบธรรมเนียมห้ามไม่ให้มีสามีใหม่ก็ตามหญิงเช่นนี้ ได้ชื่อว่าประพฤติปวิตรโดยแท้ซึ่งแปลว่า ความจงรักภักดีในสามีของตน ภรรยาทำหน้าที่ปฏิบัติต่อสามี 5 ประการ ดังนี้คือ

1) จัดดูแลงานบ้านให้เรียบร้อย หมายความว่า สามารถดูแลกิจการงานบ้านทุกอย่างเป็นอย่างดี สามารถจัดบ้านได้อย่างสวยงามเป็นระเบียบ ดังนั้นผู้ที่ภรรยาต้องรู้เรื่องการบ้าน การเรือนดีพอสมควรจึงสามารถจะจัดการดูแลความสะอาดภายในบ้านหรือภายในเรือนได้

2) ใส่ใจสงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีเวลาที่สามีมีเพื่อนหรือแขกมาเยี่ยมที่บ้าน ภรรยาต้องรู้จักปฏิสันถารต้อนรับหรือปฏิบัติตนต่อบุคคลเหล่านั้นอย่างดี เช่น หาน้ำให้ดื่ม ปฏิบัติตนเรียบร้อย ไม่กล่าวเรื่องราวอันจันจะเป็นผลกระทบกระเทือนจิตใจของคนข้างเคียงสามี

3) ซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติผิดนอกใจสามี ภรรยาต้องมีความซื่อสัตย์ต่อสามีจริงใจต่อสามี ไม่มีชู้หรือนอกใจสามี

4) ช่วยประหยัสดูแลรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ทรัพย์เงินทองทกอย่างที่สามีหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อแรงกายและมอบให้ภรรยาเก็บดูแลรักษานั้นภรรยาต้องเก็บดูแลรักษาสมบัตินั้นอย่างดียิ่ง ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือยในสิ่งที่ไม่จำเป็น ต้องใช้จ่ายอย่างประหยัด

5) ขยัน ไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง ภรรยาต้องไม่เกียจคร้านต้องมีความตื่นตัว ขยันอยู่ตลอดเวลา หมั่นดูแลทำความสะอาด ปิดกวาดเช็ดถูบ้านเรือนอย่างสม่ำเสมอ ไม่พลัดวันประกันพรุ่ง อันจะเป็นสาเหตุแห่งการนำมาซึ่งความขี้เกียจ เพื่ออ้างถึงสิ่งต่างๆ แล้วในที่สุดก็ตัดสินใจไม่ได้ทำอะไร เพราะเหตุดังกล่าวมา ความเป็นครอบครัวจะสมบูรณ์ขึ้นด้วยการกระทำของสมาชิกในครอบครัวนั่นเอง

ครอบครัวควรปลูกฝังวินัยให้เกิดขึ้น

เนื่องจากครอบครัวถือว่าเป็นแหล่งที่ผลิตสมาชิกของสังคม เป็นแหล่งขัดเกลาให้สมาชิกเป็นทั้งคนดี และเป็นคนเก่งของสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่า ครอบครัวที่ดีย่อมสร้างคนดี คนดีย่อมสร้างครอบครัวที่ดี สังคมก็ต้องขึ้นอยู่กับสมาชิกในครอบครัวด้วยเช่นกัน ถ้าสมาชิกมีปัญหาสภาพจิต ไร้สุข ก้าวร้าว ขาดคุณธรรม เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน ขาดความรับผิดชอบ มีสุขภาพไม่สมบูรณ์แข็งแรง ก็ทำให้สังคมของครอบครัว อ่อนแอแรงลงไปได้เช่นกัน แต่ถ้าสังคมของครอบครัวมีลักษณะที่พึงประสงค์ คือ 1) หัวหน้าครอบครัวมีความรับผิดชอบ 2) หัวหน้าครอบครัวต้องทำตนเป็นแบบอย่าง มีคุณธรรม 3) หัวหน้าครอบครัวต้องเลี้ยงดูสมาชิกให้เป็นคนดี 4) หัวหน้าครอบครัวต้องส่งเสริมให้สมาชิกได้รับการศึกษา มีเหตุผล พัฒนาตนเอง และสมาชิกในครอบครัวจะต้องเป็นผู้ที่มีความพร้อมในการดูแลครอบครัวของตน อย่างระมัดระวัง คือ 1) สมาชิกทุกคนต้องรักใคร่ ช่วยเหลือกัน และร่วมกันแก้ปัญหา 2) สมาชิกต้องรู้จักดูแลสุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ 3) สมาชิกทุกคนต้องรู้จักการบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคม 4) สมาชิกทุกคนต้องมีส่วนร่วมทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและเคารพกฎระเบียบ ในประเด็นการสร้างวินัยให้แก่สถาบันครอบครัว ต้องนำหลักทศ 6 มาเป็นแนวในการปฏิบัติเพิ่มเติม นอกจากนั้นอาจนำหลักแห่งประชาธิปไตย 3 ประการ ได้แก่ การเคารพสิทธิของกันและกัน การตกลงโดยสันติวิธี และความยุติธรรมในสังคมมาผสมผสานเพื่อให้ครอบครัวอยู่ดี กินดี มีความสุข ทั้งยอมรับกติกาในสังคมที่มีวินัยเป็นหลักสำหรับการสำหรับการปฏิบัติ

สรุป

สถาบันครอบครัวไทยได้ประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ขรവാสนธรรม 4 ประการมี สัจจะความจริงใจต่อกันและกันในการครองเรือน เป็นคนที่มีความรักในภรรยาและลูกๆของตนเองอย่าง บริสุทธิ์ใจ เมื่อเวลาอยู่ด้วยกันนานๆก็อาจมีเรื่องบางอย่าง ที่ต้องมีการกระทบกระทั่งกันเป็นเรื่องปกติ ทั้ง สองฝ่ายก็ต้องฝึกจิต ฝึกใจตนเองบ้าง เพราะเราได้ทราบตั้งแต่แรกว่า คนสองคนนั้น ต่างมีที่มาแตกต่างกัน แล้ววันหนึ่งมาตกลงปลงใจว่าจะช่วยกันในการสร้างครอบครัวให้เป็นปึกแผ่น จะต้องใช้ความอดทนอย่างยิ่ง เพราะว่า อารมณ์ของมนุษย์เรามีเกิดขึ้น-ลงเป็นปกติ ถ้าอารมณ์ดี เรารู้ทันก็มีความสบาย ถ้าเราไม่รู้ทันก็จม อยู่กับความทุกข์ อย่างไรก็ดีแล้วในขณะที่ครอบครัวกำลังช่วยกันสร้างหลักสร้างฐาน ก็ต้องมีสมาชิกเพิ่มขึ้น อย่างปฏิเสธมิได้ ถือว่า เป็นการขยายเผ่าพันธุ์มิให้สูญไป จะต้องมีความอดทนเกิดขึ้นมากมาย เวลาที่ญาติมา เยี่ยมก็ต้องแสดงการต้อนรับด้วยใจที่ยินดีในการมาของเขา จึงจะได้ผ่านพ้นปัญหาไปอย่างง่ายดาย

เอกสารอ้างอิง

- จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. (2545). *สังคมวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประยงค์ แสนบุราณ. (2557). *พระพุทธศาสนาเถรวาท*. ขอนแก่น: หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ ป.ธ.9). (2555). *เบญจศีลเบญจธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นบุญ.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2540). *บทบาทครอบครัวต่อการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ในการพัฒนาครอบครัว*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ.
